

**การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืน
ตามแนวพระราชดำริ กรณีศึกษา บ้านป่าสักงาม ตำบลหลวงเหนือ
อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่***

**Participation of Villagers in the Conservation of Sustainable
Watershed Restoration According to the Royal Initiative:
Case study of Ban Pasak Ngam, Luang Nuea Sub-District,
Doi Saket District Chiangmai Province**

วิมล ภาจาริณ

Winit Pharcharuen

วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

School of Administrative Studies Maejo University, Thailand

E-mail: phacharuen.w@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชนด้านสังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน 2) ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน 3) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ 4) ข้อเสนอแนะ โดยการรวบรวมจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูล การสนทนากลุ่มย่อย การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้ทรงคุณวุฒิ และประชาชนชาวบ้าน จำนวน 25 คน

ผลการวิจัยพบว่า บริบทของชุมชนด้านสังคมมีความสัมพันธ์แบบเครือข่ายอย่างเหนียวแน่น ด้านการเมืองการปกครอง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นคุ้มชุมชนต่างๆ มีการตั้งข้อปฏิบัติ กฎ กติกาของหมู่บ้านร่วมกัน ด้านวัฒนธรรมประเพณีมีความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมของชาว

*ได้รับบทความ: 25 ตุลาคม 2562; แก้ไขบทความ: 12 พฤษภาคม 2563; ตอรับตีพิมพ์: 12 พฤษภาคม 2563

บ้านเกิดจากการรวมตัวกันของผู้นำชุมชนในการค้นหาสาเหตุของปัญหาและความต้องการของชุมชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่ากัน แล้วจึงดำเนินการสร้างความตระหนัก หล่อหลอมแนวคิดและสร้างอุดมการณ์ เพื่อเป็นการจูงใจให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม และส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จที่สำคัญ ได้แก่ 1) ปัจจัยภาวะผู้นำ 2) ปัจจัยกระบวนการเรียนรู้ 3) ปัจจัยระบบภาคีเครือข่าย 4) ปัจจัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณี 5) ปัจจัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐองค์กรเอกชน และภาคประชาสังคม

จากผลการศึกษา ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะว่าควรมีการปรับกระบวนการทำงานของคนในชุมชนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยการส่งผ่านเจตนารมณ์เกี่ยวกับอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารให้คนรุ่นใหม่ให้เกิดความจิตสำนึกต่อชุมชนในการพัฒนาและพร้อมที่จะร่วมมือในการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน; การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืน; บ้านป่าสักงาม

Abstract

This research of objective to: 1) Study the social community context, politics, culture and economy affecting participation of villagers. 2) Study the villager's participation. 3) Study the factors that influence success. 4) Recommendations by gathering from relevant documents, in-depth interviews from the giver of information, subgroup conversation, participatory observation for givers of information, which includes 25 people such as, community leaders, religious leaders, professional group leaders, experts and villagers.

The result of the research found that: in terms of the context of the community, the society has a strong kinship relationship, however, in politics and governance there is a decentralization in various groups, and there are also rules of village conducts. In terms of cultural traditions, there are beliefs and rituals of their ancestors. In terms of economy, the village is filled with abundant natural resources as production costs. They come together in groups in order to produce and distribute the products to promote the economy of the community. In terms of the participation process of the villagers, it start from the gathering of people by the community leader in order to find the cause of problems and needs of the community in protecting, conserving and restoring. Therefore, they went on to raise awareness, forge ideas and create some ideology in order to motivate

people in the community to participate in activities, and factors that affect important success, which includes 1) Leadership factors 2) The learning process 3) Network system factor 4) Local intellectual factor value and traditions 5) Support of government and Private Organization and civil society.

From the result of this study, the researcher suggested that the work process of people in the community should be adjusted to be consistent with changes in social, political, cultural and economic changes. By passing on the intention to conserve the watershed forest area for the new generation, create consciousness for the community to develop and be ready to join in solving problems for the community to operate and sustain it continuously.

Keywords: Participation of villagers; conservation of sustainable watershed restoration; Pasak Ngam

1. บทนำ

ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เมื่อเข้าสู่ “ยุคของการพัฒนา” ก็ได้เริ่มนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี แต่การขาดการจัดการที่เหมาะสมหรือขาดหลักการอนุรักษ์ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสภาพแวดล้อม ทรัพยากรบางชนิด เช่น แร่ธาตุ ป่าไม้ และสัตว์ป่า เริ่มเสื่อมสลายและสูญสูญ ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว เมื่อพิจารณาถึงป่าไม้ในประเทศไทย มีจำนวนลดน้อยลงไปเรื่อยๆ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ที่เริ่มมีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย เหลืออยู่ราว 171 ล้านไร่หรือคิดเป็น 53.33% ของพื้นที่ประเทศไทยเท่านั้น ขณะที่พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยทั้งหมดจากการสำรวจเดิมในปี 2534

ที่ใช้กันที่มีอยู่แค่ 85,436,250 ล้านไร่คิดเป็นร้อยละ 26.64 โดยภาคเหนือมีเนื้อที่ป่าไม้มากที่สุดจำนวน 48,214,375 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 45.47 ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 พื้นที่ป่าลดลงคิดร้อยละ 43.06 ของพื้นที่ส่วนปี 2558 พื้นที่ป่าลดลง 56,496,886 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 52.56 โดยเฉลี่ยละ 10 ปี พื้นที่ป่าไม้หายไปร้อยละ 2.37 ของพื้นที่ประเทศไทยหรือเฉลี่ยลดลงปีละกว่า 1 ล้านไร่ ถือว่าอยู่ในขั้นวิกฤติ สาเหตุจากการบุกรุกทำลายป่าอย่างต่อเนื่องและส่งผลทำให้สภาพป่าในแทบทุกพื้นที่เข้าสู่สภาวะเสื่อมโทรม ระบบนิเวศป่าขาดสมดุล (Forest Land Management Ministry of Natural Resources and Environment, 2016) ภาคเหนือเป็นภาคที่มีพื้นที่ป่ามากที่สุดในประเทศไทย ทั้งยังเป็นบ่อเกิดของแม่น้ำลำธารสายสำคัญที่ไหลลงสู่ที่ราบตอนกลางของประเทศไทย

บ้านป่าสักงาม ตำบลวงเหนือ อำเภอ
ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เดิมเป็นหมู่บ้านที่
มีความอุดมสมบูรณ์มาโดยตลอด เป็นแหล่งต้นน้ำ
ลำธาร สัตว์ป่า และความหลากหลายจากผืนป่า
อย่างมากมาย และยังเป็นแหล่งไม้สักชั้นดี ต่อมา
บริษัทเอกชนต่างชาติเข้ามาทำกิจการอุตสาหกรรม
ไม้สักอย่างเป็นล่ำเป็นสัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503
โดยรัฐบาลได้สัมปทานป่าไม่ให้เอกชนใช้พื้นที่
รอบๆ หมู่บ้าน ชาวบ้านหันมาจับจ้างตัดไม้และ
ปลุกสวนป่าให้กับบริษัทสัมปทานตัดไม้ และ
องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ พ.ศ. 2527 ซึ่งเข้ามา
สัมปทานการตัดไม้ในพื้นที่ป่าบริเวณรอบหมู่บ้าน
โดยได้จ้างให้ชาวบ้านเข้าไปทำงานเพื่อสำรวจ
วัด ต้นไม้ ตีตรา เรียงเบอร์ ตัดและดูแลรักษาแปลง
สวนป่า ด้วยเหตุนี้ทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้การ
ตัดไม้ ที่ใช้เครื่องมือทุ่นแรงและตัดไม้ได้จำนวนมาก
ต่อวัน จากประสบการณ์จึงเกิดการพลิกผันจากคนที่
เคยรับจ้าง ทำให้ชาวบ้านเริ่มหันมาเป็นผู้ผลิตไม้
และขายเอง เริ่มมีการลักลอบตัดไม้ชนิดที่ว่าแบ่ง
พื้นที่กันเพื่อแปรรูปไม้ขายรวมกับนายทุน นอกจากนี้
ยังมีนายทุนสนับสนุนทั้งเครื่องมือและเงินที่ใช้
ในการแปรรูปไม้ เมื่อคนที่ทำแล้วมีรายได้มาก
จึงเกิดการเลียนแบบกัน เริ่มซื้อเลื่อยยนต์เข้ามาใน
หมู่บ้านมากขึ้น การตัดไม้และแปรรูปได้ขยาย
ขอบเขตกว้างขึ้นไปเรื่อยๆ จนลุกลามไปถึงป่า
ต้นน้ำและทำให้พื้นที่ป่าไม้เสื่อมโทรมลง จึงก่อให้เกิด
ปัญหาน้ำในลำห้วยที่เคยไหลกลับแห้งขอดจน
ไม่สามารถใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกข้าวและ
ทำการอุปโภคและบริโภคได้ ชุมชนเริ่มขาดแคลน
น้ำใช้อย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน ป่าซึ่งเป็นแหล่งสัตว์

ป่าที่หลากหลายก็เหลือน้อยลง สิ่งที่ชุมชนเผชิญ
ล้วนเป็นประโยชน์ที่ผู้คนจากภายนอกเข้ามา
โกยตัดดวงประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของ
ทรัพยากรธรรมชาติ จึงกลายเป็นชนวนหรือ
จุดเริ่มต้นทางด้านความเป็นมาของปัญหาที่เกิดขึ้น
นั่นคือ สภาพผืนป่าถูกทำลายและเกิดการเคลื่อน
ย้ายเข้ามาของนโยบายของภาครัฐและกลุ่มทุนจาก
ภายนอกชุมชน

ในปลายปี พ.ศ. 2535 พระบาทสมเด็จพระ
พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9
ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการพัฒนาพื้นที่ป่า
ขุนแม่กวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บนพื้นที่ป่า
345,000 ไร่ ครอบคลุมชุมชนในพื้นที่ 55 หมู่บ้าน
ซึ่งอยู่ในความดูแลของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วย
ฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านป่าสักงาม
จึงเป็นชุมชนแรกที่โครงการต้องเข้าไปดำเนินการ
แก้ไขปัญหายอย่างเร่งด่วน และได้จัดส่งกำลังทหาร
เข้ามาในพื้นที่หมู่บ้าน เพื่อกดดันให้ชุมชนยกเลิก
การตัดไม้เถื่อนจำหน่าย เนื่องจากพื้นที่บ้านป่าสัก
งามเป็นต้นน้ำลำธารและการใช้ประโยชน์จากป่า
ไม้เชิงทำลายและสร้างความเสื่อมโทรมแล้ว
จึงมีหน่วยราชการและโครงการต่างๆ ได้เข้าไปช่วย
เหลือสนับสนุนและอบรม จึงส่งผลให้ชุมชนเล็งเห็น
ความสำคัญและคุณค่าประโยชน์อันมหาศาลของ
ทรัพยากรป่าไม้และเกิดแรงผลักดันที่จะหา
แนวทางป้องกัน ปันฟู อนุรักษ์ และพัฒนาสภาพ
ป่าไม้ให้อุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม จึงได้จัดเวที
ประชุมเพื่อการระดมความคิดและหาข้อเสนอแนะ
ในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารตาม
แนวพระราชดำริ จึงเกิดการรวมกลุ่ม “กลุ่มอนุรักษ์

และพัฒนาบ้านป่าสักงาม” เพื่อร่วมกันฟื้นฟูสภาพป่าชุมชนที่ถูกทำลายให้กลับสู่ความสมบูรณ์อีกครั้งตลอดระยะเวลา 10 กว่าปี จนทำให้ชุมชนนั้นได้รับรางวัลมากมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารตามแนวพระราชดำริแสดงให้เห็นว่าชุมชนได้ประสบผลสำเร็จและเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ชุมชนอื่น ผู้สนใจทั่วไปเข้ามาศึกษาดูงานตลอดมา

จากสภาพปัญหาที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ศึกษาจึงได้มีความสนใจและอยากทราบว่า บริบทชุมชนบ้านป่าสักงามด้านสังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจเป็นอย่างไร และส่งผลต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริอย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนและมีข้อเสนอแนะต่อไปสู่การจัดการอย่างมีประสิทธิภาพความยั่งยืนต่อไปควรเป็นอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับสถานการณ์ในสังคมปัจจุบันได้ การศึกษาดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ในการเสนอทางเลือกให้กับชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำที่มีสภาพที่อ่อนแอ ให้ได้มีโอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์ของชุมชนที่ได้รับการพัฒนาจนเกิดความเข้มแข็งแล้วนำไปสู่การพัฒนาชุมชนของตนเอง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนด้านสังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์

พื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ

2. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ

3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ

4. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research methodology) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการศึกษาจากข้อมูลเอกสาร (Documentary research) เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลงานทางวิชาการ หนังสือราชการที่เกี่ยวข้อง ศึกษาจากข้อมูลภาคสนาม (Field research) ทำการศึกษาจากองค์กรชาวบ้านที่ทำการศึกษาวิจัย โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key informant interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสังเกตการณ์ (Observation) ทั้งแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมขององค์กรชาวบ้านที่ทำการศึกษา เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมการประชุมหรือกิจกรรมต่างๆ ที่ชาวบ้านจัดขึ้น เป็นต้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

- 1) กำหนดผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key informant) เป็นกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ ป่าต้นน้ำบ้านป่าสักงาม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้ทรงคุณวุฒิ และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 25 คน
- 2) การสนทนากลุ่ม (Focused Group) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ในการระดมความคิดเห็นของกลุ่มโดยใช้เทคนิค Appreciation-Influence-Control: AIC การระดมความคิดเห็น (Brainstorming) เพื่อเป็นแผนความรู้ (Mind mapping) เพื่อให้เกิดความชัดเจนในประเด็นต่างๆ ร่วมกับคนในชุมชน
- 3) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) โดยใช้แบบตรวจสอบรายการเพื่อศึกษาพฤติกรรมและทัศนคติระหว่างประชาชนในหมู่บ้านจากการทำกิจกรรมร่วมกัน
- 4) การสังเกต (Observation) การสังเกตการณ์เป็นเทคนิคการรวบรวมข้อมูลการวิจัย โดยการใช้สายตาเฝ้าดูหรือศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ และ
- 5) การประชุมแบบมีส่วนร่วมเป็นการระดมสมองทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหาความต้องการ ศักยภาพของชุมชนในเรื่องราวต่างๆ

3. การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ได้แก่ การใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-structure Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ตลอดจนการสังเคราะห์จากแนวคิด

ทฤษฎี เอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยข้อมูลเชิงพรรณนาเป็นข้อความที่บรรยายอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับข้อค้นพบ การพรรณนาจะครอบคลุมสาระสำคัญของข้อมูล และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลัก

4. สรุปผลการวิจัย

1. บริบทของชุมชนบ้านป่าสักงามด้านสังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจพบว่า ชุมชนมีความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นแบบเครือญาติ คนในชุมชนมีความรักใคร่และผูกพันกัน เอื้ออาทรต่อกันมีการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จัดระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นแนวราบที่ชาวบ้านทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมทุกๆ ด้าน สร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน ให้ความเคารพยกย่องนับถือผู้อาวุโส ผู้สูงอายุ และผู้มีพระคุณต่อชุมชน จัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนให้มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น ส่วนด้านการเมืองการปกครอง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นคุ้มชุมชนต่างๆ โดยหัวหน้า 1 คุ้ม รับผิดชอบ 10-15 หลังคาเรือน เพื่อช่วยการบริหารและประสานการดำเนินงาน กิจกรรม ผู้ใหญ่บ้านมีความสำคัญแบบบารมีชนเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐกับประชาชนเป็นผู้นำทางจิตวิทยาในระดับชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญให้เกิดการรวมกลุ่ม การระดมความคิด การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงเป็นกลไกทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น

ส่วนด้านวัฒนธรรม มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรม นับเป็นทุนทางสังคมดั้งเดิมของชุมชนเป็นเครื่องมือที่สำคัญและเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน มีการปฏิบัติ สืบทอด การอนุรักษ์ พื้นฟู จากบรรพบุรุษสู่รุ่นต่อรุ่น สำหรับด้านเศรษฐกิจ มีการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติในชุมชน แบบเกษตรผสมผสาน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มสมาชิกและจะได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับชุมชน การดำรงชีพของชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรในการผลิต การจำหน่าย การระดมทุน การออมทรัพย์เพื่อเป็นสถาบันทางการเงินของชุมชนมีกิจกรรมลดรายจ่าย เพิ่มรายได้เพื่อส่งเสริมด้านเศรษฐกิจของชุมชน และจัดระบบตลาดในชุมชน เพื่อการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนต่อชุมชน และระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค โดยผ่านการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนในระดับบุคคล และชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้

2. กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ จากการศึกษาพบว่า เกิดจากการรวมตัวกันของผู้นำชุมชนในการค้นหาสาเหตุปัญหาและความต้องการของชุมชนในการอนุรักษ์ พื้นฟู ป้องกัน แล้วจึงดำเนินการสร้างความตระหนักหล่อหลอมแนวคิดและสร้างอุดมการณ์เพื่อเป็นการจูงใจให้คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม โดยการใช้เวทีประชุมสัมมนา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ผ่านกระบวนการการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ตั้งแต่ลำดับการมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุปัญหาการมีส่วนร่วม

ร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ จากการศึกษาพบว่า มีอยู่ 5 ปัจจัยหลักที่สำคัญ ได้แก่

3.1 ปัจจัยภาวะผู้นำ มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และมีจุดยืนทางความคิด วิธีคิด เห็นคุณค่า และเป็นผู้กระตุ้นให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วม และสิ่งที่มีนัยคึงคือผู้นำชุมชนต้องเป็นคนที่เข้ามาจิตอาสาเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง จึงจะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3.2 ปัจจัยกระบวนการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเกิดจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม สถานศึกษา และภาคีเครือข่าย ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากวิกฤตการณ์และประสบการณ์ที่ผ่านมา จึงได้ก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาบ้านป่าสักงามเพื่อขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรดำเนินงานประกอบด้วย การวางแผน การเตรียมการ การปฏิบัติการ การสรุปการเรียนรู้ การปรับปรุงพัฒนานอกจากนั้นชาวบ้านก็ผ่านการประชุม การฝึกอบรม ศึกษาดูงาน และแบบไม่เป็นทางการผ่านการพูดคุย ประชุมสัมพันธ์ รมรงค์กิจกรรม เป็นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจนำไปสู่แนวทางในการผสมผสานองค์ความรู้เดิมกับองค์ความรู้ใหม่ และก่อให้เกิด

เกิดการนำมาปฏิบัติอย่างเข้าใจและจริงจังทำให้การอนุรักษ์ พื้นที่ ป่าต้นน้ำลำธารตามแนวพระราชดำริอย่างมีทิศทาง มีเป้าหมายที่ชัดเจน และเกิดประสิทธิภาพในการดำเนินกิจกรรม

3.3 ปัจจัยด้านระบบภาคีเครือข่าย จากการที่ชุมชนได้ดำเนินการอนุรักษ์ พื้นที่ ป่าต้นน้ำลำธารตามแนวพระราชดำริอย่างต่อเนื่อง เพราะมีเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เวทีร่วมกันจัดทำแผนเพื่อการอนุรักษ์ พื้นที่ และป้องกันป่าต้นน้ำ โดยภาพรวม เครือข่ายจะช่วยเป็นพลังในการขับเคลื่อนงานชุมชนและช่วยกันระดมความคิดเห็นทางออก เมื่อชุมชนเผชิญกับปัญหาและรวมถึงการได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ กับภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมและสถาบันศึกษา ทำให้เกิดเครือข่ายเป็นความร่วมมือซึ่งเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนในการอนุรักษ์ พื้นที่ ป่าต้นน้ำลำธาร อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงอุดมสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน ภาคีเครือข่ายเหล่านี้ที่มีส่วนช่วยหนุนเสริมกำกับทิศทาง การสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ ป่าต้นน้ำลำธาร เป็นการปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาและหาแนวทางแก้ไขและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

3.4 ปัจจัยด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน มีการปฏิบัติ สืบทอด การอนุรักษ์พื้นที่ จากบรรพบุรุษสู่รุ่นต่อรุ่นมาตั้งแต่อดีต มีความสัมพันธ์เกื้อกูลภายใน

ชุมชน มีความรักสามัคคี ผูกพันกัน สามัคคีกัน ในระหว่างผู้อาวุโส ภูมิปัญญาชาวบ้าน ส่งผลให้เกิดการจัดการอนุรักษ์อย่างสร้างสรรค์ก็คือ การนำ วัฒนธรรมความเชื่อมาปรับประยุกต์ใช้

3.5 ปัจจัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการหนุนเสริมการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์พื้นที่ ป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืน ตามแนวพระราชดำริ มีอยู่ 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) การสนับสนุนข้อมูล ข่าวสารและความรู้โดยการจัดอบรม ส่งเสริมการศึกษาดูงาน การสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ 2) การสนับสนุนกิจกรรมโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ 3) การสนับสนุนงบประมาณให้ชุมชนดำเนินการเอง 4) การสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือที่เอื้อต่อการทำกิจกรรมอนุรักษ์ และ 5) การสนับสนุนบุคลากรให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ พื้นที่ ป่าต้นน้ำของชุมชนท้องถิ่นและเครือข่ายภายนอกของภาครัฐการสนับสนุน

4. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืน พบว่า ควรมีการปรับกระบวนการทำงานของคนในชุมชนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยการส่งผ่านเจตนารมณ์เกี่ยวกับอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ให้คนรุ่นใหม่ให้เกิดความจิตสำนึกต่อชุมชนในการพัฒนา และพร้อมที่จะร่วมการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนดำเนินงาน ต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการศึกษาริบทของชุมชนบ้านป่าสักงามด้านสังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ที่ส่งต่อการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ พบว่า ชุมชนบ้านป่าสักงามเป็นระบบความสัมพันธ์อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เกิดความสำเร็จได้ตามเป้าหมาย มีความเป็นเครือญาติที่แน่นแฟ้น มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยสมาชิกทุกคนจะมีความรัก ความสามัคคี และมีกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมให้เกิดการดำเนินกิจกรรมร่วมกันทั้งด้านการทำงานร่วมกันในระบบกลุ่มและเครือข่ายรวมถึงการที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างจิตสำนึกที่ดีมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าร่วมมือกันในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าอนุรักษ์รักษาให้คงอยู่คู่กับชุมชน ดังที่ชาวบ้านป่าสักงามยังได้มีการร่วมกันกำหนด กฎ ระเบียบข้อบังคับ ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้าน ได้มีการประชุมร่วมกันเพื่อตั้งกฎระเบียบข้อบังคับขึ้นมาเพื่อใช้ร่วมกันในชุมชน เพื่อปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับที่ได้วางไว้

จากประเด็นดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ว่า ชุมชนบ้านป่าสักงามมีการสร้างความร่วมมือภายในชุมชน โดยผ่านการสร้างกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนบ้านป่าสักงามดังนั้น ถ้าไม่มีการสร้างกิจกรรมร่วมกันย่อมไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันเป็นไปตามธรรมชาติ

ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านในชุมชนบ้านป่าสักงามจึงได้สร้างรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ชาวบ้านกับชุมชน และชาวบ้านกับป่า ด้วยการสร้างกิจกรรมขึ้นมา กระบวนการเหล่านี้เป็นอีกหนึ่งขั้นตอนในการสร้างกลไกที่ก่อให้เกิดความเป็นเจ้าของความรัก และความผูกพันที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้ จากการที่ประชาชนได้สร้างระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำผ่านกิจกรรมต่างๆ จึงไม่ใช่เฉพาะเรื่องของการสร้างองค์ความรู้หรือความคิดหากแต่เป็นระบบความสัมพันธ์ในเชิงวัฒนธรรม จารีตประเพณี และความเชื่อ ซึ่งจะทำให้ระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่ฝังลึกมากกว่ากิจกรรมที่ทำขึ้นโดยทั่วไป สอดคล้องกับบทความวิจัยของสมบุรณ์ ธรรมลังกา (Tumlangka, 2013 : 58-66) ได้ศึกษารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย พบว่า ชุมชนมีความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นแบบแนวนอนหรือแนวราบ มีการรวมกลุ่มของสมาชิกด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาชุมชน มีการบริหารจัดการกลุ่มโดยมีโครงสร้างรูปแบบคณะกรรมการแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกัน มีการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนการสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้เกิดพลังในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ส่วนทางด้านการเมืองและการปกครองมีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครอง

ออกเป็นหมวดหรือเป็นคุ่มๆ ละ จำนวน 10-12 หลังคาเรือน เพื่อช่วยการบริหารและประสานการดำเนินงานกิจกรรม มีการสร้างอำนาจการต่อรองโดยมีกฎ ระเบียบและข้อบังคับของชุมชนมีการรณรงค์กิจกรรมทางการเมืองในการไปใช้สิทธิการเลือกตั้งทุกระดับ สำหรับด้านวัฒนธรรม พบว่ามีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน มีการปฏิบัติสืบทอด การอนุรักษ์ฟื้นฟู จากบรรพบุรุษสู่รุ่นต่อรุ่นมาตั้งแต่อดีต ส่วนทางด้านเศรษฐกิจ พบว่ามีทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติเป็นต้นทุน ในการผลิต และการดำรงชีพของชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรในการผลิต การจำหน่าย การระดมทุน การออมทรัพย์เพื่อเป็นสถาบันทางการเงินของชุมชนมีกิจกรรมลดรายจ่าย เพิ่มรายได้เพื่อส่งเสริมด้านเศรษฐกิจของชุมชน

2. ผลการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านป่าสักงาม เป็นการมีส่วนร่วมที่มีลักษณะพื้นฐานมาจากจิตสำนึกของคนในชุมชน เนื่องจากชาวบ้านป่าสักงามในอดีตมีปัญหาการลักลอบทำลายป่าไม้ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาความแห้งแล้ง ทำให้ปลาในน้ำและสัตว์ป่าลดลงส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนและในวงกว้าง เนื่องจากชุมชนบ้านป่าสักงามเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร โดยวิธีขบวนการแก้ไขปัญหาก็เป็นการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อส่วนรวมของคนในชุมชน เพื่อต้องการฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้มีสภาพอุดมสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้ง โดยการใช้เวทีประชุม

สัมมนา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ผ่านกระบวนการการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในตั้งแต่ลำดับการมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของไพโรจน์ ภิญญโสศักดิ์ (Pinyosonsak, 2006 : 3-4) สรุปว่า ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการคิด การเรียนรู้ปัญหา สาเหตุ และการพิจารณาแนวทางเพื่อการแก้ไขปัญหา โดยใช้เวทีชุมชนเพื่อการเรียนรู้ การระดมความคิด 2) การวางแผน โดยบทบาทผู้นำ แกนนำชุมชน ร่วมกับองค์กรหน่วยงานร่วมกันทำแผน 3) การปฏิบัติโดยกลุ่มกิจกรรมต่างๆ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน 4) การสรุปบทเรียน โดยการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการและการเรียนรู้ร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานเพื่อประเมินผลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ ศิริศักดิ์ มีเมล์ (Meemay, 1994 : 183) และประดิษฐ์ หงส์สอง (Hongsong, 2019 : 17-30) ได้ให้เหตุว่าการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากร โดยให้ความสำคัญและการยอมรับบทบาทของชาวบ้านให้มีส่วนร่วมต้องเกิดจากความสมัครใจตามสิทธิเสรีภาพของการเป็นพลเมืองและต้องได้รับเกียรติในการเข้าร่วม มีการสร้างการความรู้สึผูกพัน ความเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าไม้ที่เกิดจากการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรป่าไม้

ดำเนินกิจกรรม ตลอดจนรับผลประโยชน์ร่วมกัน การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นตัวกระตุ้นให้คนในชุมชนได้แสดงออกซึ่งความสามารถที่มีอยู่ ดังนั้นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนนี้จะส่งผลให้ประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง

3. จากผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ พบว่า มีปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ มีอยู่ 5 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) ปัจจัยภาวะผู้นำ 2) ปัจจัยกระบวนการเรียนรู้ 3) ปัจจัยระบบภาคีเครือข่าย 4) ปัจจัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณี 5) ปัจจัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ องค์การเอกชนและภาคประชาสังคม ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าทั้ง 5 ปัจจัยนี้ เป็นเหมือนตัวเชื่อมโยงการทำงานของกลุ่มนหรือองค์กรภายในและภายนอก ที่ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของแต่ละกลุ่มที่อยู่ในชุมชนหรือนอกชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤติน จันทรสนธิมา และอรรถัย อินตะไชยวงศ์ (Junsontima and Intachaiwong, 2016 : 58-79) การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน : ศึกษาเฉพาะกรณีป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย อำเภอแม่เป็น จังหวัดนครสวรรค์ ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชน โดยมีปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอก ดังนี้ 1) ปัจจัยภายในชุมชนที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีดังนี้ (1) จารีตประเพณีเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

ชาวบ้านได้นำจารีตประเพณีและการนับถือสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ คือ ศาสนาเข้ามามีส่วนส่งเสริมการบวชป่า ซึ่งจะมีพระสงฆ์มาทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมโดยนำเอาผ้าเหลืองมาผูกที่ต้นไม้ (2) ความสามัคคีและความร่วมมือกันของคณะกรรมการป่าชุมชนและชาวบ้านภายในชุมชน ร่วมมือกันในการสอดส่องดูแลป่าชุมชน แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของป่าชุมชนและคนในชุมชนไม่แตกแยกด้านความคิดทางการเมือง (3) การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชนทุกกระบวนการคนในชุมชนมีส่วนร่วม การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชนทุกกระบวนการคนในชุมชน โดยผ่านการมีส่วนร่วมการทำประชาคมในชุมชน (4) ผู้นำของชุมชนมีความเข้มแข็งและเป็นตัวอย่างที่ดี คือ ผู้ใหญ่บ้านที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชน ทำให้ประชาชนมีความไว้วางใจพร้อมที่จะให้การสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน (5) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จากประสบการณ์ที่ล้มเหลวในอดีตทำให้มีบทเรียนที่เรียนรู้พร้อมกันของคนในชุมชน รู้ถึงข้อบกพร่องของตัวเอง จึงทำให้การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติจากผู้ที่เคยบุกรุกทำลายป่ามาเป็นฝ่ายเดียวกันกับชาวบ้านที่อนุรักษ์ บำรุงรักษาป่า (6) จิตสำนึกและประโยชน์ร่วมกัน จิตสำนึกของประชาชนในพื้นที่ในการที่จะอนุรักษ์บำรุงรักษา ทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนร่วมกัน 2) ปัจจัยภายนอก ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กรณีป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย ดังนี้ (1) ด้านนโยบาย นโยบายของรัฐบาลจากส่วนกลางเป็นส่วนส่งเสริมกลไกของหน่วยงานรัฐขับเคลื่อนตามนโยบายของรัฐจาก

กรณีคำสั่งของคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 64/2557 เรื่อง การปราบปรามและการหยุดยั้งการ บุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นนโยบายที่กำหนดถึงแนวทางการจัดการผู้กระทำความผิดในการ บุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ไว้ชัดเจน จึงทำให้ระบบกลไกไปสู่การปฏิบัติงานของหน่วยงานรัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐมีแนวทางการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการดูแล บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การชัดเจนมากขึ้น (2) ด้านเศรษฐกิจและสังคม การให้สิทธิชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาต้องให้ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ จากป่าชุมชนได้ด้วย ซึ่งสอดคล้องด้านเศรษฐกิจและสังคมเพื่อการดำรงชีพของคนในชุมชน (3) การบูรณาการในการจัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์ทรัพยากร ป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย มีบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนโดยหน่วยงานภาครัฐให้การส่งเสริมในการจดทะเบียนจัดตั้ง ป่าชุมชน ส่งเสริมองค์ความรู้ในการจัดการป่าชุมชนส่งเสริมการกำหนด กฎ กติกา การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และการส่งเสริมการจัดตั้ง คณะกรรมการป่าชุมชนส่วนภาคเอกชน มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร ให้การส่งเสริมความรู้ด้านบริหารจัดการป่าชุมชน องค์ความรู้การจัดการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และภาคประชาชนให้ความร่วมมือในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในทุกๆ ด้าน

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย จึงควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรเอกชนเป็นผู้กำหนดนโยบาย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติดังนี้

1.1 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานของ ภาครัฐ กรมป่าไม้ กรมที่ดิน กรมอุทยานสัตว์ป่า และพันธุ์พืชและโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนแม่กว้ง อันเนื่องมาจากพระราชดำริควรทำงานแบบบูรณาการร่วมกันมีการกำหนด ขอบเขตที่ชัดเจนโดยให้ ชุมชนมีส่วนร่วมในการพิจารณา

1.2 ข้อเสนอแนะต่อท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องเอาใจใส่และให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน โดยมีแผนแม่บทในการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้มีประโยชน์ได้ เสียในท้องถิ่นอย่างจริงจัง มีกลไกพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนด ทิศทางการทำงานร่วมกัน และประสานความร่วมมือทั้งทรัพยากรบุคคล วิชาการและการจัดสรรงบประมาณที่ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าและมี ประสิทธิภาพ

1.3 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน ควรมี การปรับกระบวนการทำงานของคนในชุมชนให้ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยผ่านภารกิจ อันยิ่งใหญ่ ให้สืบทอดเจตนารมณ์และเชื่อมต่อสู่ ลูกหลานในรุ่นต่อไป ให้เกิดความสำเร็จในการ

พัฒนาและพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สร้างความน่าเชื่อถือในเรื่องความสามัคคี ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง หากชุมชนมีความพร้อมในทุกด้านย่อมจะทำให้เป็นชุมชนเข้มแข็งด้วยการพึ่งพาตนเองมากกว่าการพึ่งพาจากหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน

2. ข้อเสนอแนะการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป
การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ค้นพบใหม่ๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ในการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ และสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาต่อยอดจากการทำวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

2.1 ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร จึงควรจะมีการศึกษาวิธีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่เพื่อสืบสานเจตนารมณ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำและให้การดำเนินงานต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

2.2 ระบบภาคีเครือข่าย จึงควรศึกษาความร่วมมือระดับเครือข่ายเพื่อบูรณาการการทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ

2.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่านิยม ประเพณี เป็นรากฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ดังนั้นควรมีการศึกษาการพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และบริบทเฉพาะแห่งด้วยความ

ร่วมมือจากผู้มีส่วนได้เสียของชุมชนอย่างแท้จริง

2.4 การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนที่หนุนเสริมการดำเนินงานและความร่วมมือในการให้ความช่วยเหลือผ่านโครงการต่างๆ ของหน่วยงานหรือองค์กรให้เกิดการประสานความร่วมมือเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังอำนาจในชุมชนต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ โดย ดังนั้นจึงควรนำหาคำตอบว่ามีปัจจัยใดบ้างมีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนทางตรงและทางอ้อมต่อไป

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาผู้วิจัยได้องค์ความรู้ปัจจัยที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อความสำเร็จต่อการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริกรณีศึกษา บ้านป่าสักงาม ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ 1) ปัจจัยภาวะผู้นำ 2) ปัจจัยกระบวนการเรียนรู้ 3) ปัจจัยระบบภาคีเครือข่าย 4) ปัจจัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณี 5) ปัจจัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐองค์กรเอกชน และภาคประชาสังคม นอกจากนั้นผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะการปรับกระบวนการทำงานของคนในชุมชน โดยการส่งผ่านเจตนารมณ์เกี่ยวกับอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารให้คนรุ่นใหม่ให้เกิดความจิตสำนึกต่อชุมชนในการพัฒนาและพร้อมที่จะรับช่วงต่อในการดำเนินงานอนุรักษ์ต่อไปในอนาคต

References

- Forest Land Management Ministry of Natural Resources and Environment. (2016). *Summary for project Managers Prepare forestry area data for 2015-2016*. <http://new.forest.go.th/land> (Accessed 23 October 2018).
- Hongsong, P. (2019). Administration of Conservation of Forest Resources in Protected Area Regional Office 13 Phrae Community Participation in Huayborbea Community Area Wanghong Sub-district, Meung District, Phrae. *School of Administrative Studies Academic Journal*, 2(3), 17-30.
- Junsontima, K. and Intachaiwong, O. (2016). Management for participation in natural resource by balance and sustainability. Case study: Community Ban Khlonghuaiwai, Mae Poen, Nakhon Sawan. *Journal of Thai Ombudsman*, 9(1), 58-79.
- Meemay, S. (1994). Role of the Non-Governmental Organizations in People's Participation on the Forest Resources Conservation: A Case Study of the Dhamanal Foundation, Chom Thong District Chiang Mai. *M.A. (Political Science) Politics and Government*. Graduate School : Chiang Mai University.
- Pinyosonsak, P. (2006). *forest management in tropical ecosystems, local community: case study in Chiang Mai Province of Chiang Mai Province*. Department: National Parks, Wildlife and Plant Conservation.
- Tumlangka, S. (2013). Local Wisdom-Based Model to Build up Community Strength in Chiang Rai Province. *Journal of education Naresuan University*, 15(2), 58-66.